

Irvin Lukežić
FULVIJEVI EPIGRAMI

Irvin Lukežić, Pedagoški fakultet, Rijeka, pregledni članak, Ur.: 8. svibnja 1995.

UDK 850-087 : 929 FULVI, A.

U članku se govori o riječkom piscu Antoniu Fulviju (1799-1862) i njegovoj zbirci pjesama Il vita - metro koja je objavljena u Rijeci 1859. godine. Riječ je o dosad potpuno nepoznatom autoru talijanskog kulturnog kruga čije djelo nije spomenuto ni u jednom pregledu riječke književnosti devetnaestoga stoljeća.

Stari fond Naučne biblioteke u Rijeci krije u svojim spremištima mnoge zanimljive knjige, danas prepuštene zaboravu, koje su važne za izučavanje zavičajne književnosti. Među književnim raritetima posebnu pozornost zaslužuje zbirka stihova Antonia Fulvija *Il vita - metro*, tiskana u Rijeci 1859. godine na talijanskom jeziku.¹ Premda je riječ o skromnoj knjižici džepnoga formata što broji svega petnaestak listova, ovo djelo možemo uvrstiti u važna ostvarenja riječke kulturne i književne sredine koja inače nije osobito bogata ni autentičnim piscima ni domaćom literarnom produkcijom.

O riječkoj publicistici sedmanaestog, osamnaestog i prve polovine devetnaestog stoljeća imamo danas vrlo malo podataka. To podjednako vrijedi za djela nastala na latinskom, talijanskom i hrvatskom jeziku. Budući da je latinski još od srednjega vijeka bio jezikom učenih i obrazovanih ljudi, nije neobično što su se njime u svoje doba služili i mnogi riječki intelektualci.² Naročito je bio raširen običaj pisanja latinskih stihova ili svečanih govora koji su se deklamirali u različitim prigodama i nakon toga tiskali u posebnim izdanjima. Tijekom devetnaestoga stoljeća krugu riječkih *latinista*

1 *Il vita - metro*, opera di Antonio Fulvi cittadino fiumano, volume I., Tipografia di Antonio Karletzky in Fiume, 1859.

2 L. M. Torcoletti, *Scrittori Fiumani*, Tipografia di E. Mohovich, Fiume 1911.

pripadaju mnogi uglednici i javni djelatnici, kao što su, primjerice, kanonici Gašpar Kombol i Fran Ksaver Livak, povjesničar Ljudevit Josip Cimiotti Steinberg i visoki državni službenik Henrik Gerliczy.³ Vrijedi istaknuti da su prva trojica bili profesori na riječkoj gimnaziji, gdje se posebno njegovala klasična naobrazba koju su ustanovili domaći isusovci.

Pored latinskog u Rijeci se od starine u svakodnevnoj jezičnoj praksi upotrebljavaju hrvatski i talijanski, odnosno slavenski i romanski pučki govor. Stoga i nije čudno što oba jezika rano postaju sredstvom književne komunikacije. Prema Torcolettiju najstariji bi primjer uporabe talijanskog jezika u literarne svrhe bio sonet riječkog augustinca o. Simplicijana, posvećen Franji Glaviniću i tiskan u Mlecima 1625. godine.⁴ Koncem istoga stoljeća riječki isusovac o. Nikola Hermon objavljuje pak molitvenik *Brašno duhovno* (1693), zbirku nabožne lirike na domaćoj čakavštini.⁵ Potom nastupa dugo razdoblje tišine koje traje gotovo stotinu godina. Nakon otvaranja tiskare obitelji Karletzky koja razvija znatniju publicističku aktivnost, stvoreni su preduvjeti za postupno oživljavanje lokalne književne djelatnosti koja je u početku isključivo vjerskoga karaktera.⁶

Unatoč činjenici što talijanski u prvoj polovini devetnaestoga stoljeća postaje dominantan medij gradske komunikacije, od trgovine i sudnice do škole i javne uprave, od kazališta i štampe do kavane i brijačnice, možemo zamijetiti da je domaća literarna produkcija na tom jeziku prilično oskudna. Tek od sredine pedesetih godina u nekih se riječkih građana naslućuju prvi stidljivi književni pokušaji. Takav *ingegno versatile*

3 Fran Ksaver (Francesco Saverio) Livak (1780-1838) bio je riječki kanonik, opat Sv. Jakova ad Palum, ravnatelj gimnazije i 'revisor linguarum regnum'. Od latinskih djela objavio je *Oratio eucharistica quam illustris et reverendissimo domino Ioani B. Jesich...* (Rijeka, 1803) i *Oratio funebris* povodom smrti austrijskog cara Franje I. (1835); oba rada čuvaju se u Naučnoj biblioteci u Rijeci. Henrik (Enrico) Gerliczy de Gerlicze (1790-1879) bio je potkapetan Rijeke i Bakra, prvi prisjednik riječkog Kraljevskog gubernija, carski savjetnik i dvorski komornik u Ljubljani. U poznijim se godinama bavio pisanjem latinskih stihova v. »La Bilancia«, XII, br. 136, lunedì 16. giugno 1879. Gašpar Kombol (1798-1861), rodom iz Bribira, bio je kanonik riječkog kaptola, gimnazijski direktor i patricijski vijećnik. Godine 1838. objavio je latinski govor pod naslovom *Oratio funebris dum reverendissimo domino Francisco Xav. Livak (...) praesidi di disideratissimo Patavii 20. juni A. L. pie in Domino defunctus corpus litterarium fluminense in ecclesia gymnasiali S. Viti solenni ritu parentaret III isud decembris MDCCCXXXVIII habita a G. K.* (Tiskara Karletzky u Rijeci). Ljudevit Josip (Lodovico Giuseppe) Cimiotti Steinberg (1810-1892), riječki polihistor. Pored ostalog okušao se i kao pisac latinskih prigodnica; tiskane su one posvećene pedagogu Stjepanu Hauseru (Rijeka 1827), Ljudevitu Andriji Adamichu (Rijeka 1828), senjskom biskupu Ožegoviću B. (Zagreb 1828, Rijeka 1834), kralju Franji I. (Rijeka 1835), krčkom biskupu Andriji Mariji Sterku (Rijeka 1847) i dr. v. *Hrvatski biografski leksikon* knj. II, str. 668.

4 Torcoletti, n. dj., str. 10.

5 Pretisak se Hermanova molitvenika *Brašno duhovno*, izdana u Ljubljani 1693, pojavio u Rijeci 1993. godine.

6 Tatjana Blažeković, *Fluminensia Croatica*, Zagreb 1953, str. 6. Od 1779. do 1848. spomenuta je tiskara objavila velik broj hrvatskih vjerskih knjiga.

nalazimo, primjerice, u Gustava Adolfa Lavoratoria i dr. Augusta Pillepicha,⁷ a prva do sada poznata zbirka stihova kojoj je autorom neki Rječanin upravo je spomenuta Fulvijeva knjižica *Il vita - metro*.

Tko je, dakle, taj *cittadino fiumano*?

Antonio Fulvi, sin Josipa Nikolina i Josipe rođ. Grabar Tomine, rodio se u Rijeci 14. lipnja 1799. godine. Njegov otac, porijeklom iz Ferma u Italiji bio je klobučarski majstor. Koncem osamnaestog stoljeća doselio se u Rijeku, gdje 1796. osniva veliku radionicu za izradu šešira koja dobiva povlasticu austrijske vlade i čiji se proizvodi, osim u gradu, uspješno prodaju u Austriji, Ugarskoj i prekomorskim zemljama. Radionica je pod francuskom upravom počela nazadovati i oko 1814. potpuno obustavila rad.⁸

Neuspjeh je očeva trgovačkog poduzeća nedvojbeno utjecao na životni put mladog Fulvija, koji se, poslije završena školovanja, opredijelio za službeničku karijeru. Bio je općinski procjenitelj i mjernik ogrjevnog drva (*pubblico giurato misuratore delle legna da fuoco*).⁹

Prema popisu stanovništva s konca pedesetih godina živio je sa svojom obitelji u kući Eugenija Ciotte, u tadašnjoj Contrada Corpo di guardia. Njegov se najstariji sin Nikola (1830-1900) posvetio duhovničkom pozivu i postao ugledan svećenik, kanonik prepošt, opat i arhiđakon riječkog zbornog kaptola. Mlađi sin Benedikt (Benedetto) bio je pomorac a kćeri Paolina i Marietta krojačice.¹⁰

Antonio Fulvi umro je u Rijeci 1862.

Iz ovih oskudnih biografskih podataka što smo ih prikupili služeći se raznim izvorima, nije jasno kada se Fulvi počeo baviti književnim radom, je li pisao isključivo poeziju ili bi se djelokrug mogao proširiti. Preostaje jedino pažljivo iščitavanje *Il vita - metro*.

Iz posvete i predgovora knjižici doznajemo kako je autor u siječnju 1858. godine odlučio, u dogovoru s nekolicinom svojih poznanika koji su mu obećali novčanu pripomoć, objaviti jedno djelo po vlastitoj zamisli. Dobivši stanoviti predujam, Fulvi

7 Gustavo Adolfo Lavoratori (1812-1857), unuk slavnog Andrije Ludovika Adamicha i prvi tajnik Trgovačko-industrijske komore u Rijeci. O njegovu pjesničkom radu, osim novinske potvrde, nema izravnih podataka. Dr. Augusto Pillepich (1829-1917), riječki primarijus i gradski zastupnik. Poezijom se počeo baviti od rane mladosti. Njegovu poemu *La Santa Messa*, nadahnutu liturgijskim obredom mise, objavio je »*Almanacco Fiumano*« (1856) na str. 102-111, s podnaslovom »*Poesia del fiumano Augusto Pillepich*«. Zanimljivo da se pjesništvom kasnije bavio i njegov sin Daniele pod pseudonimima Renato Adriani i Daniele Filippi.

8 Danilo Klen, *Privredno stanje Rijeke u doba Ilirije*, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, knj. 8, JAZU Zagreb, 1959, str. 93.

9 »*Almanacco fiumano*« anno quarto, Fiume, Tipografia Ercole Rezza, 1858, str. 29.

10 *Coscrizione popolare 1858*, kut. 637/1, Povijesni arhiv Rijeka. Zgrada u kojoj su živjeli imala je br. 476/477.

je »već po svome običaju šetajući obalom mora stao mučiti svoj ograničeni duh«, ali nije bio u stanju smisliti ništa pametno.¹¹ Napokon je poslušavši slučajni savjet nekoga prijatelja da svojim dobročiniteljima ponudi dvanaest praznih listova, što odgovara broju mjeseci u godini, došao na pomisao o stvaranju šaljiva kalendara, odnosno, pisanju neke vrsti vesela životnog podsjetnika (*vita - metro*). Ili, kako sam veli, »ovo zlatno djelce bit će poticajem za pravilan život, najljepša uspomena budućnosti i, konačno, najvrednije nasljeđe koje mogu ponuditi svojim potomcima.«¹² Knjižica je posvećena njegovim dobročiniteljima u povodu nastupajuće 1859. godine.

Pisac je, odlučivši se za epigramatsku formu, stihove rasporedio unutar dvanaest mjeseci. U skladu s time autor nedvojbeno otkriva privrženost lapidarnom izražavanju, težnju prema kratkoj i jezgrovitoj poruci. Prije svakoga epigrama slijedi, po kalendar-skom uzusu, podatak o broju radnih i neradnih dana. Već se od prvoga stiha osjeća pjesnikova blaga poruga:

»Chi gli uomini benefica
Fa a Dio la carità,
Chi a Fulvi diè la mancia
Del Ciel compenso avrà.«¹³

Naime, piščevo je siromaštvo toliko da sam nije u stanju uzvratiti novac ako ga dobije pa nagrada za takvo dobročinstvo može stići jedino od Neba. Sličnu aluziju o prazno-me džepu pronalazimo i u travanjskom epigramu, gdje pjesnik sa zebnjom očekuje dolazak uskršnjih blagdana:

»Di Fulvi vuote trovansi
La borsa e la cantina,
E per maggior disgrazia
La Pasqua s'avvicina.«¹⁴

Promatrajući stvari, ljude i svijet oko sebe uvijek iz ironična kuta, Fulvi u svoje stihovane komentare lokalnih prilika nerijetko unosi i poneku satiričku žaoku. U njima se ogleda riječka svakodnevnica s trgovcima koji u pokladno doba prodaju robu mušterijama,

11 »Io martellai il corto mio ingegno passeggiando alla riva del mare, come è il mio solito ma nè una sola scintilla potè uscirvi.« (Prefazione), n. dj., str. 3.

12 »Quest'aureo libretto sarà uno sprone a battere la via retta, - sarà il più bel ricordo negli anni avvenire, - sarà in fine la più ricca eredità che dessi lasciar potranno a' propri figli.« isto, str. 4.

13 Gennajo, isto, str. 5.

14 U slobodnome prijevodu stih glasi: »U Fulvija prazan džep i konoba, i da stvar bude gora/Uskrs je sve bliži.« (Aprile), isto, str. 8.

premda su naoko ponoseni bezbrižnom i veselom muzikom što dopire iz plesnih dvorana, s dimnjačarima koji ljeti obasipaju građane stupovima neugodne smolaste crne prašine, lipanjskim kupačima što plivaju okruženi smrdljivim algama i morskim blatom, seljacima koji u sajmene dane dolaze u grad i kupuju svakojake sitnice:

»Dieci villani, quattro castuani,
Tre grobnizani, due voloscani,
Vengono in fiera, dieci panetti
Compran, tre falci, e due fazzoletti.«¹⁵

Međutim, ipak je oštrica društvene kritike upravljena prvenstveno protiv lihvara, lupeža i raznih opsjenara koji od lakovjema puka izmamljuju i posljednji ubogi dinar. Takav je, primjerice, draški zvjezdoznanac (*l'astrologo drazano*) iz listopadskog epigrama čije se površne kompilacije prodaju kao tobožnja proročanstva. Što se tiče pjesama posvećenih mjesecu ožujku i svibnju, nije poznato na koga se zapravo odnose i kakve su im aluzije. U pretposljednjoj pjesmi autor se jada na dosadne jesenje kiše što sve gradske ulice pretvaraju u blatnjave kupke (*bagni a fango*). Na koncu slijedi prosinačka strofa, gdje autor u vedru tonu najavljuje nastavak zbirke:

»Di Fulvi il genio trova si in somma
agitazione,
Del vita - metro l'altro volume egli or
compone.«¹⁶

Sljedeći se svezak prema svemu sudeći nikada nije pojavio jer o tome nemamo nikakvih potvrda. Moguće je da je pisac od prvotne nakane morao odustati zbog novčanih poteškoća ili bolesti, a možda su nastavak tiskanja onemogućila i burna politička previranja onoga doba. No, bilo kako mu drago, Fulvi tri godine kasnije umire od upale pluća a daljnja sudbina njegove rukopisne ostavštine, ako je uopće i postojala, nije nam poznata.

Fulvi je, očito, pripadao onom soju siromašnih i čestitih ljudi koji nisu bili opterećeni osobitim književnim pretenzijama. Dobročudan i blag, kontemplativan i duhovit, kakav je već bio, poezijom se kako izgleda počeo baviti slučajno i to u poznijim godinama. Skromna zbirka epigrama koju nam je ostavio u zalag nije samo

15 Epigram se može prevesti otprilike ovako: »Deset seljana, četiri Kastavca, / tri Grobničana, dva Vološčana, / dođoše na sajam, deset krušića / kupiše, tri srpa, i dva facolića.« (Agosto) isto, str. 12.

16 »Fulvijev genij / u punoj nahodi se snazi / jer upravo vita - metra / drugi dio smišlja sad.« (Dec.), isto, str. 16.

puko svjedočanstvo o postojanju jedne lirske duše, nego ujedno dragocjen književni spomenik koji unosi više svjetla u poznavanje riječke građanske kulture sredine devetnaestoga stoljeća.

SUMMARY

Irvin Lukežić

FULVIO'S EPIGRAMS

The article is a portrait of Antonio Fulvio (1799-1862) - a writer from Rijeka and his collection of poems »Il vita - metro« published in Rijeka in 1859. The author belongs to the Italian culture circle and is completely unknown to literary audience. His work has never been mentioned in any of 19 ct. literary surveys of Rijeka.